

Grzegorz Cydzik

UŁANI, UŁANI

WSPOMNIENIA — GAWĘDY — OPOWIEŚCI

*Gdy wieczorem siądę sam,
to w mej wyobraźni
stają widma dawnych lat
szczęścia i przyjaźni.*

Grzegorz Cydzik

UŁANI, UŁANI

WSPOMNIENIA — GAWĘDY — OPOWIEŚCI

Wstęp, opracowanie i redakcja naukowa
Juliusz S. Tym

INSTYTUT
WYDAWNICZY ERICA

TETRAGON

Wstęp, opracowanie i redakcja naukowa:

Juliusz S. Tym

Współpraca redakcyjna i korekta:

Jolanta Wierzchowska

Projekt graficzny okładki:

Anna Damasiewicz

Projekt graficzny:

Teresa Oleszczuk

Skorowidze:

Łukasz Przybyło, Tadeusz Zawadzki

DTP:

Tadeusz Zawadzki

Copyright © 2012

by Zofia Miśkiewicz, Janina Cydzik-Brzezińska, Elżbieta Hryszkiewicz

Copyright © 2013 by Tetragon sp. z o.o.

Copyright 2013 © by Instytut Wydawniczy Erica

Fotografie na okładce: Defilada 13. pułku ułanów wileńskich. (Archiwum rodziny Cydzików). Kobieta wita trzech ułanów na koniach z 7. pułku ułanów lubelskich w miejscowości pod Krakowem (NAC)

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Wydawnictwo Tetragon Sp. z o.o.

kontakt@tetragon.com.pl

www.tetragon.com.pl

Instytut Wydawniczy ERICA

wydawnictwo@wp.pl

www.wydawnictwoerica.pl

ISBN 978-83-63374-15-0 (Tetragon)

ISBN 978-83-64185-16-8 (Erica)

Spis treści

Wstęp	8
--------------------	----------

ppłk dr hab. Juliusz S. Tym

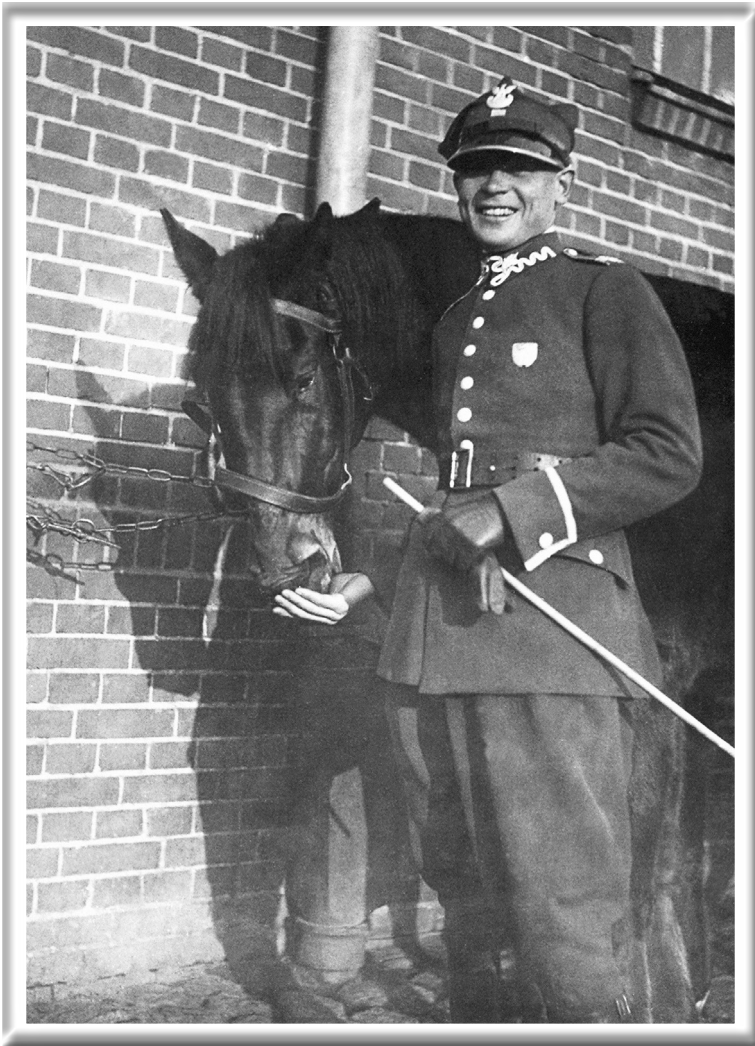
Grzegorz Cydzik – Ułani, ułani

Rozdział I. Ostatnie dni pobytu w szkole	27
Rozdział II. Pierwsze dni w pułku	51
Rozdział III. Korpus oficerski pułku	69
Rozdział IV. Podoficerowie i ułani	111
Rozdział V. Koń – przyjaciel kawalerzysty	129
Rozdział VI. Wileńska Brygada Kawalerii	139
Rozdział VII. Dowódca brygady	153
Rozdział VIII. Raid patrolowy	189
Rozdział IX. Szwadron ułanów tatarskich	203
Rozdział X. Koncentracja i manewry	211

Rozdział XI. Spostrzeżenia i wnioski poczynione po manewrach	239
Rozdział XII. Sport	273
Rozdział XIII. Życie towarzyskie	287
Rozdział XIV. Wyższa Szkoła Wojenna	305
Rozdział XV. Pożegnanie z pułkiem.	319
Rozdział XVI. Rok 1939. Przygotowania do wojny.	323
Rozdział XVII. Wybuch wojny i szarża pod Krojantami	333
Rozdział XVIII. Ocena działań Grupy Operacyjnej „Czersk”	341
Rozdział XIX. Ostatnie dni. Kapitulacja	347

1945–2013

Wywiad z córkami Grzegorza Cydzika	353
<i>Rozmawiali: Anetta Brol-Przybyło i Łukasz Przybyło</i>	
„Zawsze dzielny i bojowy, to 13 Pułk różowy”	405
<i>Opracowanie: M.K. Foto szwadronu R.M.</i>	
Biogramy	429
Skorowidz osób i koni.	459
Skorowidz nazw geograficznych.	467

**Uczeń pierwszego rocznika Szkoły Podchorążych Kawalerii kapral podchorąży
Grzegorz Cydzik koło stajni Centrum Wyszkożenia Kawalerii z klaczą Walencją.
Regulaminowe umundurowanie wz. 19. Grudziądz, 1931 r.
(Archiwum rodziny Cydzików)**

Wstęp

W 1983 r. kupiłem w księgarni małą książeczkę pod niewiele mówiącym tytułem *Ułani, ulani*. Na jej kartach znalazłem to, czego oczekiwałem – barwny opis służby i życia codziennego jednego z kresowych pułków kawalerii – 13. pułku ułanów wileńskich. Jej treść na kilka lat ukształtowała moje wyobrażenia o kawalerii II Rzeczypospolitej. Autorem tych wspomnień był Grzegorz Cydzik, absolwent Szkoły Podchorążych Kawalerii grudziądzkiego Centrum Wyszkozenia Kawalerii, oficer 13. pułku ułanów wileńskich, słuchacz Wyższej Szkoły Wojennej, oficer sztabu Pomorskiej Brygady Kawalerii w kampanii 1939 roku.

Grzegorz Cydzik nie mógł się pochwalić długą karierą wojskową. Wybuch wojny, a później niemiecka niewola spowodowały, że nie zdążył ukończyć Wyższej Szkoły Wojennej, a służbę wojskową zakończył w stopniu porucznika. Traf chciał, że por. Grzegorz Cydzik stał się jedną z postaci, których nie sposób nie przywołać wspominając pierwszą w kampanii 1939 r. szarżę kawalerii polskiej. Do legendy przeszły słowa wypowiedziane przez dowódcę 18. pułku ułanów po-

morskich płk. Kazimierza Mastalerza¹ do oficera sztabu Grupy Operacyjnej „Czersk” por. Grzegorza Cydzika z 13. pułku ułanów wileńskich: *Nie pan mnie będzie uczył, młody człowieku, jak się wykonuje niewykonalne rozkazy*².

Porucznik Grzegorz Cydzik był typem oficera kawalerii określanym w przedwojennej kawalerii mianem „pistoleta”. W swoich wspomnieniach starał się odmalować lata służby w kawalerii w taki sposób, jak ją pojmował – ideowo, w taki sposób, jak ją zapamiętał – jako wielką przygodę realizowaną nie tylko z pasją, ale przede wszystkim z profesjonalizmem, jak również z humorem – bo kawaleria była wojakiem wesołym.

Mając wciąż w pamięci wspomnienia por. Grzegorza Cydzika z satysfakcją przyjąłem propozycję Wydawnictwa Tetragon ponownego opracowania i redakcji naukowej oryginału Jego wspomnień przekazanych do druku przez Jego córki.

*

Grzegorz Cydzik urodził się 12 marca 1909 r. w Wilnie, a 30 marca tego roku został ochrzczony w kościele parafialnym pw. Wszystkich Świętych³. 12 września 1919 r. rozpoczął naukę w gimnazjum im. Króla Zygmunta Augusta w Wilnie. Będąc w pierwszej klasie gimnazjum stracił oboje rodziców. Najpierw – 16 maja 1920 r., zmar-

¹ Zob. biogram s. 443.

² S. Grabowski, *18 Pułk Ułanów Pomorskich. Na straży Pomorza 1919–1939*, Warszawa 1995, s. 142–143; Z. Kościński, *18 Pułk Ułanów Pomorskich w wojnie obronnej 1939*, w: *Bitwy września 1939*, Koszalin 1988, s. 222–230. Wskazać należy, że płk dypl. Leon Mitkiewicz, kierując się zapewne relacją rtm. Zygmunta Ertmana i rtm. Bolesława Emicha podał w 1964 r., że słowa te dowódca 18. pułku ułanów pomorskich płk Mastalerz skierował do adiutanta pułku rtm. Wacława Godlewskiego. Zob.: L. Mitkiewicz, *Kawaleria samodzielną Rzeczypospolitej Polskiej w wojnie 1939 roku*, Toronto 1964, s. 94. Zob. także: „Działania bojowe 18 Pułku Ułanów Pomorskich w 1939 r. przez B. Emicha i Z. Ertmana”, *Przegląd Zrzeszenia Kół Pułkowych Kawalerii* (Londyn) 1959, nr 15, s. 330–337. Por.: „Przyczynki i materiały do historii kampanii wrześniowej. I. Wyciąg z relacji mjra S. Maleckiego o szarży 18 pułku ułanów pod Krojantami”, *Bellona* (Londyn) 1954, z. 3, s. 34.

³ Centralne Archiwum Wojskowe (dalej: CAW), Akta Personalne Grzegorza Cydzika, sygn. I 481.C.5048, Odpis świadectwa metrycznego urodzenia i chrztu.

ła jego matka, Konstancja z Brzozowskich, a w kilka miesięcy później, 22 lipca 1920 r., jego ojciec. Po ośmiu latach nauki zwięczył swą edukację w gimnazjum egzaminem maturalnym złożonym 17 maja 1927 r. Brak rodziców musiał silnie zaważyć na osobowości młodego człowieka, bowiem niemalże wszystkie oceny były dostateczne, z wyjątkiem religii zaliczonej na bardzo dobry⁴.

1 września 1927 r. Grzegorz Cydzik rozpoczął kurs unitarny w Szkole Podchorążych Piechoty w Ostrowi Mazowieckiej. W tym czasie w polskim szkolnictwie wojskowym obowiązywał unifikacyjny system szkolenia, który przewidywał, że kształcenie przyszłych oficerów służby stałej odbywać się będzie w dwóch etapach. Etap pierwszy, tzw. unitarny, obejmował roczne szkolenie w Szkole Podchorążych Piechoty. Etap drugi obejmujący szkolenie specjalistyczne realizowano w szkołach podchorążych poszczególnych rodzajów broni. 16 października 1927 r. Grzegorz Cydzik złożył przysięgę wojskową, a 28 listopada został awansowany do stopnia starszego szeregowego podchorążego. 30 czerwca 1928 r. ukończył z wynikiem dobrym kurs unitarny, został awansowany do stopnia kaprała podchorążego i został zakwalifikowany do Szkoły Podchorążych Artylerii, co zapewne stanowi zaskoczenie dla Czytelników. Jednocześnie skierowany został na praktykę do 75. pułku piechoty w Chorzowie⁵.

15 października 1928 r. rozpoczął kształcenie na pierwszym roczniku Szkoły Podchorążych Artylerii w Toruniu. 19 marca 1929 r. awansował do stopnia plutonowego podchorążego, natomiast 14 sierpnia został zwolniony ze Szkoły Podchorążych Artylerii i przeniesiony do 1. pułku artylerii lekkiej Legionów w Wilnie. Jednocześnie nadano mu tytuł podchorążego rezerwy. 12 marca 1930 r. został zwolniony do rezerwy⁶.

4 Ibidem, Odpis świadectwa dojrzałości.

5 Ibidem, Szkoła Podchorążych Kawalerii, Wyciąg ewidencyjny z 1 lipca 1932 r.

6 Ibidem.

Nie wiadomo, co takiego nastąpiło w życiu tego młodego człowieka, że zdecydował się porzucić służbę w artylerii. Być może służba ta nie pociągała go. Być może w grę wchodziła kwestia problemów z przedmiotami ścisłymi, które każdy artylerzysta musiał opanować, a być może pewna niedojrzałość życiowa młodego człowieka, który przedwcześnie stracił oboje rodziców.

Siedem miesięcy później, Grzegorz Cydzik ponownie przywdział mundur wojskowy, tym razem na stałe. 15 października 1930 r. został przyjęty na pierwszy rocznik Szkoły Podchorążych Kawalerii w Grudziądzu w stopniu kaprała podchorążego. 3 maja 1931 r. awansował do stopnia plutonowego podchorążego, a pod koniec drugiego roku nauki, 1 lipca 1932 r., do stopnia wachmistrza podchorążego⁷.

15 sierpnia 1932 r. podchorąży Grzegorz Cydzik został mianowany na stopień podporucznika kawalerii służby stałej ze starszeństwem z 15 sierpnia 1932 r. i lokatą 21⁸. Ta promocja była pierwszą w dziejach kawaleryjskiej Alma Mater w Grudziądzu, która otrzymała szefostwo honorowe. Była to IX promocja Szkoły Podchorążych Kawalerii im. Króla Jana III Sobieskiego. Grzegorz Cydzik ukończył Szkołę z wynikiem zupełnie dobrym, czyli 8 w dziesięciostopniowej skali ocen i lokatą 17 na 57 podchorążych tego rocznika⁹. Lokata 21 wśród podporuczników korpusu oficerów kawalerii ze starszeństwem z 15 sierpnia 1932 r. wynikała z tego, że poza absolwentami Szkoły Podchorążych Kawalerii z Grudziądza tego samego dnia mianowano na stopień podporucznika 15 absolwentów klasy kawalerii Szkoły Podchorążych dla Podoficerów w Bydgoszczy. Trzech najlepszych absolwentów tej szkoły otrzymało starszeństwo wyższe niż Grzegorz Cydzik¹⁰. Jednocześnie

⁷ Ibidem.

⁸ Dziennik Personalny Ministerstwa Spraw Wojskowych nr 9 z 15 sierpnia 1932 r.

⁹ CAW, Akta Personalne Grzegorza Cydzika, sygn. I 481.C.5048, Szkoła Podchorążych Kawalerii, Wyciąg kwalifikacyjny z 15 sierpnia 1932 r.

¹⁰ Dziennik Personalny Ministerstwa Spraw Wojskowych nr 9 z 15 sierpnia 1932 r.

nie ppor. Grzegorz Cydzik otrzymał przydział do 13. pułku ułanów wileńskich stacjonującego w Nowej Wilejce nieopodal jego rodzinnego Wilna.

Grzegorz Cydzik otrzymał najwyższe – celujące – oceny z przedmiotów: nauka o koniu, historia wojskowości, nauka o broni, służba łączności, gazoznawstwo, administracja, a także za poziom wykonywanych zadań i postawę wojskową. Ocenę bardzo dobrą otrzymał za prezentowaną postawę moralną oraz wiedzę i umiejętności instruktorские. Jako przyszły dowódca oceniony został jako zupełnie dobry. Wysokie oceny – bardzo dobry lub zupełnie dobry – otrzymał z przedmiotów: bronie pancerne, wyszkolenie strzeleckie, terenoznawstwo, organizacja, geografia wojskowa. Najniższe oceny – dostateczne – otrzymał z przedmiotów: wyszkolenie bojowe i wychowanie fizyczne. Jego praktyczne umiejętności jazdy konnej zostały ocenione jako zadowalające, a władanie białą bronią opanował na poziomie dobrym¹¹.

W opinii komendanta Szkoły Podchorążych Kawalerii, ppłk. Stefana Chomicza¹² czytamy: *Służbę w wojsku pojmuje ideowo. Charakter ustalony, równy, szczery. Inteligentny, bardzo sprytny, umysł bystry, zdolny i szybko w każdej sytuacji orientuje się. Zdyscyplinowany i wyrobiony wojskowo. Posiada duże zdolności do wydawania jasnych i rozumnych rozkazów. Bardzo pilny, staranny. Obowiązkowy i bardzo dobry wykonawca. Lojalny. Ambicja pracy i ambicja osobista bardzo duża. Posiada bardzo dużo inicjatywy, samodzielności i pewności siebie. Koleżeński. Jako przełożony wymagający i drobiazgowy. Zamiłowany do służby w kawalerii, o konia dbały. Fizycznie wytrzymały. Dbały o wygląd zewnętrzny. Bardzo energiczny i ruchliwy. Towarzysko wyrobiony. Wartość ogólna – bardzo dobry¹³.*

¹¹ CAW, Akta Personalne Grzegorza Cydzika, sygn. I.481.C.5048, Szkoła Podchorążych Kawalerii, Wyciąg kwalifikacyjny z 15 sierpnia 1932 r.

¹² Zob. biogram s. 435.

¹³ Ibidem.

Święto 13. pułku ułanów wileńskich, defilada w szyku pieszym.

Nowa Wilejka, 25 VII 1929 r.

(archiwum rodzinne Jana Markowskiego)

Równocześnie komenda Szkoły Podchorążych Kawalerii wypełniła listę kwalifikacyjną zawierającą tylko kilka podstawowych informacji dotyczących danych ogólnych oraz wykształcenia ppor. Grzegorza Cydzika. W 13. pułku ułanów wileńskich co roku podlegał opiniowaniu, a treść tych opinii była wpisywana do „Rocznego uzupełnienia listy kwalifikacyjnej” za dany rok kalendarzowy. Niestety w aktach personalnych Grzegorza Cydzika zachowały się wyłącznie opinie z lat 1933–1934. W tym czasie arkusz opinii rocznego uzupełnienia listy kwalifikacyjnej obejmował następujące kategorie: ocena wartości osobistych, ocena wartości fizycznych, inteligencja, ocena wartości zawodowych, ocena zdolności organizacyjnych i administracyjnych, ocena zdolności kierowniczych i wychowawczych, określenie przydatności służbowej (na obecnie zajmowanym i ewentualnie na wyższych stanowiskach).

Z opinii za 1933 r. dowiadujemy się, że ppor. Grzegorz Cydzik, pełniący służbę na stanowisku dowódcy plutonu w 3. Szwadronie,

to oficer mający charakter wyrobiony, spokojny, a przy tym lojalny, honorowy i ambitny, obowiązkowy, o dużym poczuciu *solidarności służbowej i koleżeńskiej*, taktowny. Był oficerem o dobrej prezencji, wytrzymałym fizycznie. Inteligentnym i spostrzegawczym, szybko orientującym się i potrafiącym wykorzystać posiadane wiadomości. Zastępca dowódcy pułku mjr dypl. Jerzy Skrzydlewski¹⁴ ocenił, że ppor. Grzegorz Cydzik to oficer posiadający (...) *zdrowy zmysł taktyczny, brak jedynie wprawy. Instruktor dobry, a ponadto młody jeszcze, lecz pewny siebie i stanowczy, cokolwiek nierówny w stosunku do podwładnych. Na zajmowanym stanowisku dowódcy plutonu odpowiada w zupełności*. Za 1933 r. ppor. Grzegorz Cydzik otrzymał ogólną ocenę „dobry”. Ocenę tę podtrzymał dowódca pułku ppłk Czesław Chmielewski, który napisał: *Zgadzam się z wydaną opinią – oficer jeszcze jest dość lekkomyślny. Dobry dowódca plutonu. Z opinią tą nie zgodził się dowódca 3. Samodzielnej Brygady Kawalerii gen. bryg. Marian Przewłocki¹⁵, który stwierdził: *Opinia bardzo dobra zastępcy d-cy pułku nie odpowiada „ogólnej ocenie”*. *Znam tego oficera – pod każdym względem **bardzo dobry**, tak jak to opisuje z-ca d-cy pułku. Zauważyłem w pułku ustosunkowanie się do niego nieprzychylnie, zresztą całkiem bezpodstawne, wynikiem czego jest zbyt niska ogólna ocena. Bardzo dobry* (podkreślenia w oryginale – J.S.T.)¹⁶.*

W następnym roku ppor. Grzegorz Cydzik został przesunięty do 1. szwadronu. Jego przełożeni ocenili, że jest to oficer energiczny, pełen inicjatywy. *Duże poczucie solidarności służbowej i koleżeńskiej. Zawsze wesół, przy czym taktowny i karny. Jako dowódca oceniany jako dobrze wyszkolony, posiada zdrowy i trzeźwy umysł taktyczny, instruktor dobry. W zakresie zdolności organizacyjnych i administracyjnych uznany za dokładnego i sumiennego, posiadającego odpowiednią wie-*

¹⁴ Zob. biogram s. 450.

¹⁵ Zob. biogram s. 449.

¹⁶ Ibidem, Roczne uzupełnienie listy kwalifikacyjnej za rok 1933.

Kadra dowódca szwadronu ciężkich karabinów maszynowych 13. pułku ułanów wileńskich 1934–1937. Porucznik Grzegorz Cydzik siedzi drugi z lewej, obok dowódcy szwadronu rotmistrza Zubickiego. Być może jest to pożegnalne zdjęcie, bowiem w 1937 r. rotmistrz Zubicki został przeniesiony do 8. pułku strzelców konnych na stanowisko dowódcy szwadronu ciężkich karabinów maszynowych.

Świadczyć o tym mogłyby szable u boku i odznaczenia nad prawą górną kieszenią dowódcy szwadronu i wachmistrza szefa.

(Archiwum rodziny Cydzików)

dzę, zdolności organizacyjne, samodzielności. Zastępca dowódcy pułku ocenił, że: *Widać postęp w ogólnym wyrobieniu w porównaniu z rokiem ubiegłym. Bardzo dobry*, a dowódca pułku napisał: *Duży postęp w służbie. B. dobry*¹⁷.

W kolejnych latach Grzegorz Cydzik pełnił służbę w szwadronie ciężkich karabinów maszynowych 13. pułku ułanów wileńskich i z tej racji był wyznaczany do brygadowej Szkoły Podoficerskiej CKM. W 1935 r. został awansowany do stopnia porucznika ze starszeństwem

¹⁷ Ibidem, Roczne uzupełnienie listy kwalifikacyjnej za rok 1934.

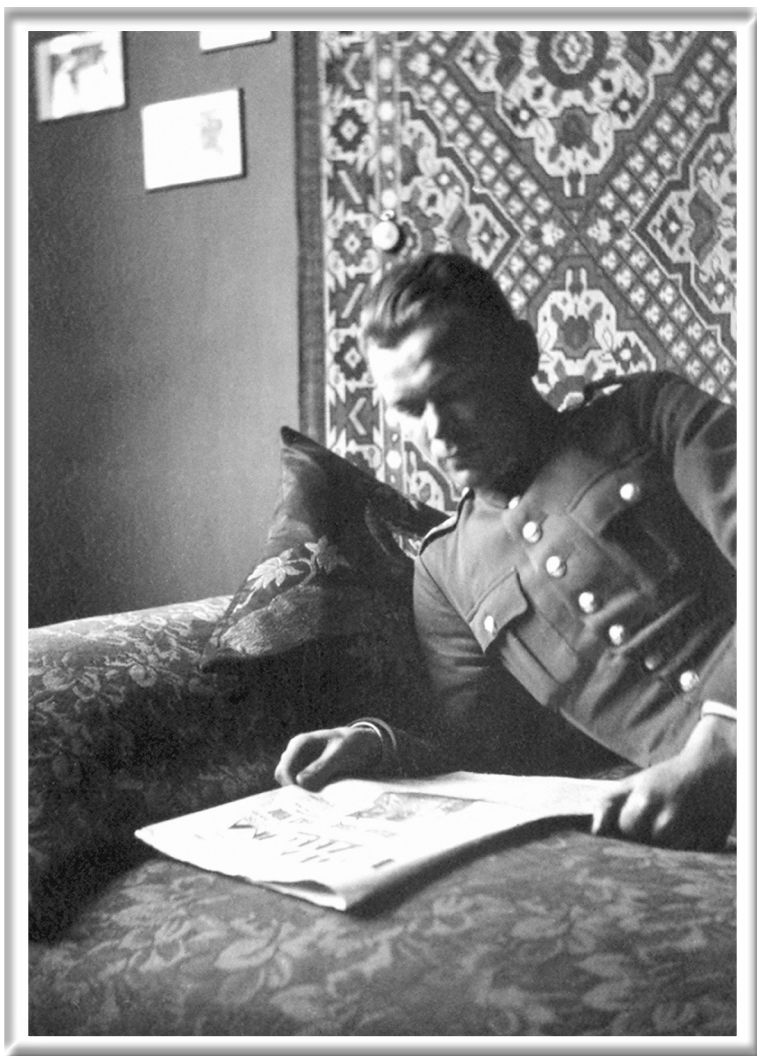
z 1 stycznia 1935 r. i z lokatą 35. W tym samym roku, 8 października, w Grudziądzu wziął ślub z Brygidą Anną Wilhelminą Polley, córką grudziądzkiego kupca Waltera Fryderyka Polleya i Zofii Marii Julii z d. Terbert. Rodzina Polley zamieszkiwała w Grudziądzu przy placu 23 Stycznia, a znajomość państwa młodych datowała się od podchorążackich czasów Grzegorza Cydzika. Państwo młodzi tego dnia wzięli zarówno ślub cywilny, jak i ślub kościelny w kościele pw. św. Stanisława¹⁸. Z tego związku rok później na świat przyszła pierwsza córka – Zofia.

W czerwcu 1937 r. por. Grzegorzowi Cydzikowi powierzono czasowe pełnienie obowiązków dowódcy szwadronu ciężkich karabinów maszynowych, co było związane z przeniesieniem dotychczasowego dowódcy rtm. Kazimierza Zubickiego¹⁹ na równorzędne stanowisko w 8. pułku strzelców konnych.

W 1938 r. por. Grzegorz Cydzik zdał pomyślnie egzamin konkursowy i przeszedł z wynikiem pozytywnym kurs próbny do Wyższej Szkoły Wojennej. W listopadzie 1938 r. rozpoczął naukę na pierwszym roczniku XIX promocji Wyższej Szkoły Wojennej (1938–1940). Wybuch II wojny światowej uniemożliwił mu ukończenie tej prestiżowej uczelni. Po pierwszym roku nauki wraz z kolegami otrzymał przydział mobilizacyjny do sztabów wielkich jednostek – dywizji piechoty i brygad kawalerii – ponieważ program pierwszego rocznika obejmował zagadnienia sztuki wojennej na tym szczeblu. Porucznik Grzegorz Cydzik trafił do sztabu Pomorskiej Brygady Kawalerii, gdzie objął stanowisko dublera II oficera sztabu, a z chwilą mobilizacji alarmowej II oficera operacyjnego. Z tym organem dowodzenia przebył szlak bojowy od Borów Tucholskich przez Wartkowice, Łęczycę, Puszcę Kampinoską do Warszawy.

¹⁸ Ibidem, 13. pułk ułanów Wileńskich, Wyciąg z akt zawartego związku małżeńskiego.

¹⁹ Zob. biogram s. 456.

Podporucznik Grzegorz Cydzik. Grudziądz, 1932 r.
(Archiwum rodziny Cydzików)

Porucznik Grzegorz Cydzik dostał się do niemieckiej niewoli i wojnę spędził w obozach jenieckich. Początkowo w Oflagu XI B w Braunschweig (Brunszwik), a od 1940 r. w Oflagu II C Woldenberg (Dobiegniew). W tym czasie ukończył studia agroekonomiczne i rolnicze prowadzone w ramach konspiracyjnego szkolnictwa wyższego. Po uwolnieniu z obozu jenieckiego w lutym 1945 r. powrócił do rodziny. Niestety radość spotkania po latach przyćmiły wiadomości o ciężkich wojennych przejściach żony i córki, szczególnie po upadku powstania warszawskiego. Ponadto spotkały go inne przykrości. Pierwszą był widok zrujnowanej Warszawy oraz informacja, że kamienicę, w której mieszkali od 1938 r., komunistyczne władze stolicy chciały przeznaczyć na cele urzędniczo-administracyjne i nakazano im poszukanie innego mieszkania. Również tzw. ludowe Wojsko Polskie nie chciało go widzieć w swoich szeregach.

W tych okolicznościach, nie mając żadnego wyboru, w jaki sposób zabezpieczyć przyszłość rodziny i jak ją utrzymać, zdecydował się na osiedlenie poza Warszawą i pracę w państwowych gospodarstwach rolnych. W marcu 1945 r. podjął pracę jako administrator majątku państwowego Byliny Stare w powiecie Rawa Mazowiecka. W tym czasie jego żona wraz z córką mieszkała u rodziców, którzy zmuszeni byli opuścić Grudziądz i zamieszkali w Chełmży przy ul. Toruńskiej 35. Niemożność ułożenia sobie życia w Warszawie i w Bylinach spowodowała, że od sierpnia 1945 r. Grzegorz Cydzik pracował jako inspektor majątków państwowych w powiecie Świecie. 1 lipca 1948 r. został dyrektorem Państwowego Gospodarstwa Rolniczego Nowe Jankowice w powiecie grudziądzkim, a w latach 1949–1952 na stanowisku głównego agronoma zespołu PGR Wichrze, a następnie w zespole PGR Stablewice w powiecie chełmińskim. W latach 1953–1954 był kierownikiem działu planowania Spółdzielni Pracy Wytrobów Budowlanych w Grudziądzu. W 1954 r. przeniósł się do Państwowego Przedsiębiorstwa Skupu i Renowacji Opakowań DREW-

nianych w Chełmży na stanowisko kierownika sekcji planowania. W latach 1956–1957 ukończył Roczne Studium Zaoczne Ekonomiki Przemysłu prowadzone przez katowicki oddział Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego. W latach 1957–1962 był zatrudniony w Zakładach im. Wielkiego Proletariatu w Elblągu, początkowo jako dyrektor handlowy, a następnie jako zastępca dyrektora do spraw administracyjno-handlowych. Od 1 maja 1963 r. był dyrektorem handlowym Fabryki Mebli w Słupsku. Na tym stanowisku pracował do przejścia na emeryturę 30 czerwca 1974 r.

W okresie od 15 lipca 1948 r. do 29 października 1952 r. Grzegorz Cydzik był członkiem Polskiej Partii Robotniczej, a następnie Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Został jednak skreślony z partii na skutek aresztowania jako podejrzanego o niewywiązywanie się z obowiązków służbowych podczas pracy w PGR. Zarzut okazał się fałszywy, a Grzegorz Cydzik został uniewinniony i zrehabilitowany przez Sąd Wojewódzki w Bydgoszczy²⁰. Ponownie został przyjęty do tej partii 9 października 1964 r.

Poza częstymi zmianami w życiu zawodowym nastąpiły zmiany w życiu prywatnym. 30 października 1946 r. przyszła na świat druga córka państwa Cydzików – Janina, a dwa lata później 28 marca 1948 r. trzecia córka – Elżbieta.

W odniesieniu do służby wojskowej Grzegorz Cydzik orzeczeniem komisji wojskowej z 27 czerwca 1946 r. został uznany za zdolnego do służby liniowej. Jednocześnie został zaliczony do korpusu osobowego oficerów dowódców. Dwa lata później, jako zdolny do służby liniowej w rezerwie, został przesunięty do korpusu osobowego oficerów kwatermistrzostwa. 15 maja 1957 r. wojskowa komisja lekarska uznała, że por. rez. Grzegorz Cydzik zdolny jest do służby liniowej z ograniczeniami. W ślad za tym orzeczeniem został on 13 grudnia

²⁰ Ibidem, Teczka akt personalnych Grzegorza Cydzika, sygn. TAP 1530/73/247, Życiorys z 25 stycznia 1955 r.

1958 r. przeniesiony do korpusu osobowego administracji. 22 grudnia 1961 r. kolejna wojskowa komisja lekarska uznała, że nadal jest zdolny do służby wojskowej. 15 września 1969 r., w trzydziestą rocznicę kampanii 1939 r., został awansowany do stopnia kapitana w korpusie osobowym administracji²¹. 1 stycznia 1970 r. został zwolniony od powszechnego obowiązku wojskowego.

Grzegorz Cydzik zmarł 8 stycznia 1978 r. w Słupsku i został pochowany na miejscowym cmentarzu komunalnym. Był odznaczony Krzyżem Walecznych (26 września 1939 r.) oraz Medalem za Warszawę 1939–1945 (26 lipca 1947 r.). 3 lutego 1972 r. został odznaczony przez władze PRL Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari. Te same władze 27 marca 1974 r., a więc przed jego przejściem na emeryturę, uhonorowały go za wybitne osiągnięcia w służbie państwowej Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

*

Niniejsze wydanie wspomnień porucznika Grzegorza Cydzika zostało oparte na zachowanym oryginalnym maszynopisie. Podkreślić należy, że były one spisywane późno, w zasadzie u schyłku życia, dlatego Autor nie zdołał ich ukończyć. Zasadnicza ich część została ukończona 7 lipca 1977 r., pół roku przed śmiercią Autora. Było to piętnaście rozdziałów obejmujących lata 1932–1938.

Zostały one wydane w 1983 r. przez ówczesne Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej. Opracował je pracownik Wojskowego Instytutu Historycznego, historyk zajmujący się wojskowością II Rzeczypospolitej Mieczysław Ciepłowicz. Natomiast wyznaczony przez wydawcę redaktor dokonał kilku znaczących ingerencji w tekst złożony do wydawnictwa przez Autora. Przede wszystkim zmieniono kolejność części rozdziałów, a niektóre z nich połączono. W ten spo-

²¹ Ibidem, Odpis rozkazu personalnego Ministra Obrony Narodowej nr 0363 z 15 września 1969 r.

sób skierowane do druku wspomnienia miały tylko jedenaście rozdziałów. Zmieniono przy tym większość ich tytułów. Tylko niektóre z tych zmian uznać można za zasadne. Ponadto usunięto niektóre partie tekstu. Los ten spotkał między innymi fragmenty poświęcone osobie ppor. Tadeusza Cholewińskiego²², a także fragment o żołnierzu żydowskiego pochodzenia – ułanie Gurwiczu. Po dokonaniu szczegółowej analizy porównawczej maszynopisu wspomnień porucznika Grzegorza Cydzika i wspomnień w wersji zaproponowanej ponad trzydzieści lat temu przez ówczesne Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej uważam, że tylko jedna z głębokich ingerencji redakcyjnych była zasadna – połączenie rozdziału o koniach z rozdziałem o sporcie konnym. Oczywiście zmiany dokonane przez ówczesnego wydawcę były nie do wykrycia bez oryginalnego tekstu. Całość tak przygotowanych wspomnień czytało się bardzo dobrze. Nie może więc dziwić, że ich pierwsze wydanie z wiosny 1983 r., którego nakład liczył 50 250 egzemplarzy, rozeszło się w mgnieniu oka, podobnie jak drugie wydanie, które ukazało się w grudniu 1987 r. w nakładzie już tylko 20 000 egzemplarzy.

W moim przekonaniu wspomnienia są świadectwem pozostawionym przez ich Autora o Nim i Jego czasach. Czasami pewne ingerencje redakcyjne bywają niezbędne. W czasach, w których wydano wspomnienia porucznika Grzegorza Cydzika, tych ingerencji było zbyt wiele i często trudno jej nazwać redakcyjnymi. Dlatego jestem głęboko przekonany, że w III Rzeczypospolitej wspomnienia tego oficera powinny ukazać się w takiej formie, w jakiej zostały napisane. Jest to również swoiste świadectwo zwycięstwa prawdy nad okresem zakłamywania różnymi metodami wizerunku armii II Rzeczypospolitej.

Dlatego niniejsza edycja wspomnień porucznika Grzegorza Cydzika ukazuje się w pierwotnej ich postaci. Do piętnastu rozdziałów

22 Zob. biogram s. 435.

ukończonych przez ich Autora w lipcu 1977 r. dołączono kolejne cztery rozdziały traktujące o 1939 r. Zostały one opracowane na podstawie rękopisów Autora, których nie zdążył przygotować do druku, a także notatek Autora sporządzonych w oflagach Braunschweig i Woldenberg, przepisanych na maszynie w 1949 r. przez jego żonę Brygidę Cydzik, a opracowanych przez drugą córkę Janinę Cydzik-Brzezińską. Ta ostatnia partia tekstu składała się pierwotnie z trzech części obejmujących przygotowania wojenne i kampanię 1939 r. Podział na cztery rozdziały, umożliwiające wyeksponowanie ważnego w służbie porucznika Grzegorza Cydzika epizodu szarży pod Krojantami, zaproponował redaktor naukowy.

W odniesieniu do nazwisk osób pojawiających się w tekście wspomnień wszyscy oficerowie zostali zidentyfikowani z imienia i nazwiska, a w krótkich biogramach podano podstawowe informacje dotyczące przebiegu ich służby wojskowej w II Rzeczypospolitej. Nazwy geograficzne są zgodne ze stanem faktycznym. Mając na uwadze to, że większość z nich znajdowała się na północno-wschodnich kresach, czyli poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej, w przypisach podano ich lokalizację bądź inne istotne informacje na ich temat. Niezbędne okazało się także opatrzenie komentarzem informacji Autora dotyczących terminologii wojskowej, ówczesnie obowiązującej pragmatyki kadrowej, zagadnień umundurowania oraz uzbrojenia i sprzętu wojskowego, a także terminologii jeździeckiej i kawaleryjskiej. W niektórych przypadkach część informacji wymagała sprostowania, w większości jednak komentarz ma umożliwić Czytelnikowi zrozumienie istoty opisywanego zagadnienia.

Drugą część niniejszej publikacji stanowi wywiad przeprowadzony przez inicjatora wydania wspomnień, prezesa Wydawnictwa Tetragon dr. Łukasza Przybyło i jego żonę Anettę Brol-Przybyło, z córkami porucznika Grzegorza Cydzika. Stanowi to bardzo cenne uzupełnienie wspomnień tego oficera.

Trzecią i ostatnią częścią książki jest informacja o stowarzyszeniu Kielecki Ochotniczy Szwadron Kawalerii im. 13. Pułku Ułanów Wileńskich, które kultywuje tradycje 13. pułku ułanów wileńskich, a ich fascynacja właśnie tym pułkiem zaczęła się od lektury wspomnień Grzegorza Cydzika.

*

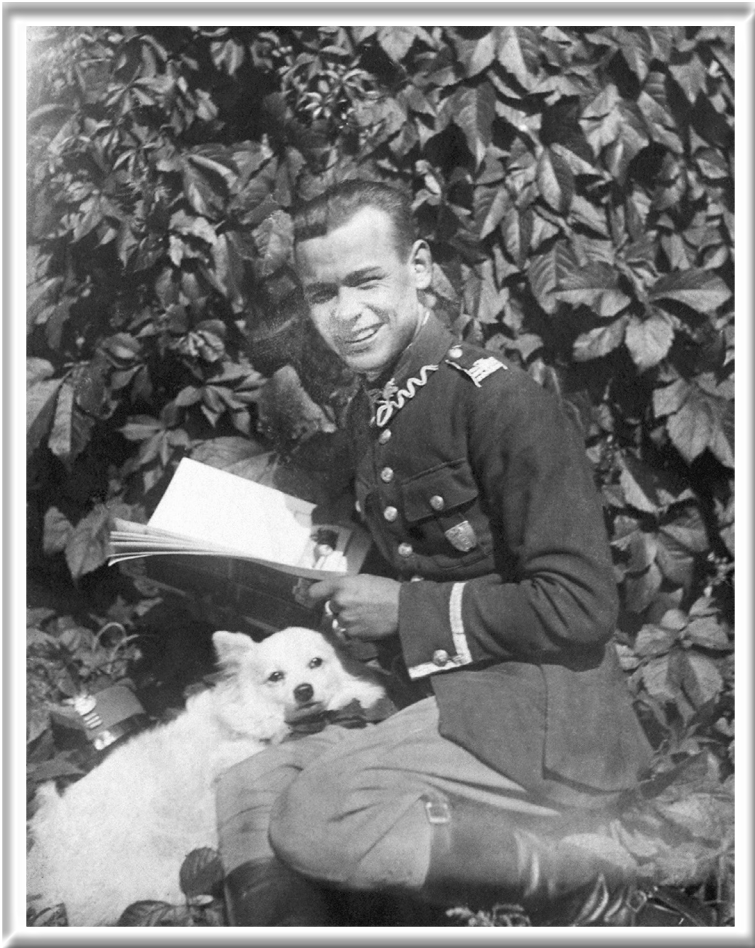
W chwili wybuchu II wojny światowej porucznik Grzegorz Cydzik był młodym świetnie zapowiadającym się oficerem kawalerii z zadatkami na dobrego oficera dyplomowanego. Wybuch wojny i niewola niemiecka nie pozwoliły mu zostać absolwentem Wyższej Szkoły Wojennej, którą powinien ukończyć w 1940 r. Krótki, bo zaledwie dziesięcioletni czas służby dla Rzeczypospolitej, to okres, z którego mogą być dumne córki Autora wspomnień.

ppłk dr hab. Juliusz S. Tym

**Porucznik Grzegorz Cydzik, 1936 r.
(Archiwum rodziny Cydzików)**

Grzegorz Cydzik
Ułani, ułani

Plutonowy podchorąży Grzegorz Cydzik, uczeń starszego rocznika Szkoły Podchorążych Kawalerii. Na kołnierzu, naramiennikach i rękawach kurtki mundurowej oznaki podchorążych. Proporzycyk na kołnierzu amarantowo-granatowy. Po lewej stronie leży rogatywka z amarantowym otokiem. Na prawej kieszeni kurtki mundurowej odznaka absolwentów Szkoły Podchorążych Artylerii. Jaśniejsze spodnie do wysokich butów oraz pewne szczegóły kurtki mundurowej to przejaw swoistego fasonu grudziądzkiego, niezgodnego z obowiązującymi przepisami ubiorczymi.
Wilno, 1931 r. (Archiwum rodziny Cydzików)

Ostatnie dni pobytu w szkole

Moje trzyletnie studia wojskowe rozpoczęte w Szkole Podchorążych Piechoty na rocznym kursie unitarnym w Ostrowi Mazowieckiej, a kontynuowane w Szkole Podchorążych Kawalerii w Grudziądzu, w połowie 1932 roku dobiegały końca¹. Miałem wówczas 23 lata. Promocja na oficerów jak zawsze bardzo uroczysta, zgodnie z tradycją miała się odbyć w dniu 15 sierpnia².

1 W pierwszej połowie lat trzydziestych XX wieku w polskim szkolnictwie wojskowym obowiązywał tzw. unifikacyjny system szkolenia, który przewidywał, że kształcenie przyszłych oficerów służby stałej odbywać się będzie w dwóch etapach. Etap pierwszy, tzw. unitarny, obejmował roczne szkolenie w Szkole Podchorążych Piechoty. Etap drugi, obejmujący szkolenie specjalistyczne, realizowano w szkołach podchorążych poszczególnych rodzajów broni. W drugiej połowie lat dwudziestych naczelne władze wojskowe zapoczątkowały reformę systemu szkolnictwa wojskowego, w tym obowiązujących programów. W jej wyniku utrzymano dotychczasowy unifikacyjny model szkolenia, natomiast dokonano wielu przekształceń natury strukturalno-organizacyjnej oraz programowej. W ich efekcie 1 czerwca 1928 r. dotychczasowy Obóz Szkolny Kawalerii został przeformowany w Centrum Wyszkożenia Kawalerii, a Oficerska Szkoła Kawalerii została przemianowana na dywizjon szkolny podchorążych kawalerii. Zob.: Dziennik Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych (dalej: Dz. Rozk. MSWojsk.) nr 13 z 18 maja 1928 r., poz. 150; Centralne Archiwum Wojskowe (dalej: CAW), Departament Dowodzenia Ogólnego MSWojsk, sygn. I 300.22.92, Centrum Wyszkożenia Kawalerii L.dz. 3618/28, Organizacja Centrum Wyszkożenia Kawalerii z 31 maja 1928 r. Unifikacyjny system szkolenia obowiązywał do 1937 r. Od tego momentu każdy rodzaj broni od początku szkolił dla siebie kandydatów na oficerów służby stałej, a batalion unitarny Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi Mazowieckiej został rozformowany.

2 Uroczystość promocyjna absolwentów pierwszego, rocznego kursu Oficerskiej Szkoły Kawalerii, który w historii szkoły traktowany jest jako I promocja, była bardzo skromna. Nie jest nawet znana dokładna jej data. Miała ona miejsce we wrześniu 1923 r. W 1924 r. ze względu na rozpoczęcie pokojowego dwuletnie-

1945-2013

Trzy siostry Cydzikówny – w środku Zofia, z lewej – Janina, z prawej – Elżbieta,
Stablewice, początek lat 50. XX w.
(Archiwum rodziny Cydzików)

Wywiad z córkami Grzegorza Cydzika

1. Rodzina taty

Janina – Tata pochodził z Wilna, gdzie się urodził. Kiedy miał 11 lat, w 1920 r. jego Matka ciężko zachorowała na nerki i zmarła. W tym samym roku z tęsknoty za zmarłą żoną umarł także Ojciec. Rodzeństwo taty, dwóch braci i siostra, było młodsze. Wychowywali ich bezdzietni Wujostwo Józefa i Józef Jaszewscy, którzy są pochowani koło Dziadków Konstancji i Dominika Cydzików w Wilnie na Rossie. Babcia Cydzikowa wymarzyła sobie, że każdy syn zostanie oficerem! Tata na Uniwersytecie Batorego raczej przebywał, niż studiował, ale we właściwym czasie poszedł po rozum do głowy, dobrze że był ambitny i zaczął naukę w Szkole Piechoty w Ostrowi Mazowieckiej, a następnie w Grudziądzu skończył Centrum Wyszkolenia Kawalerii. Nie wiadomo, jak by się jego losy potoczyły, a w ten sposób został oficerem. Drugi Brat – Piotr, który jest na listach katyńskich, skończył Wyższą Szkołę Policji. Na wojnę zmobilizowany jako wojskowy, walczył na wschodzie i tam go aresztowali Rosjanie. Trzeci Brat – Henryk był w Tczewie w Wyższej Szkole Morskiej, która tam była od 1920 r., zanim przeniesiono ją do Gdyni, ale jej nie skończył.

Kieleccy ułani po pokazach i biegu św. Huberta w Muzeum Wsi Kieleckiej,
Tokarnia, październik 2012 r.
(KOSK)

„Zawsze dzielny i bojowy, to 13 Pułk różowy”

W rozmowie z córkami Grzegorza Cydzika, a wcześniej nawet z samą panią Janiną Cydzik-Brzezińską, wypłynęła sprawa Kieleckiego Ochotniczego Szwadronu Kawalerii im. 13 Pułku Ułanów Wileńskich. Okazało się, że to naprawdę niezwykła historia, na pewno warta tego, żeby ją opisać w książce, która rozrosła się przecież do czegoś więcej niż samych tylko wspomnień Grzegorza Cydzika.

Kielecki Szwadron Kawalerii – Honor i Tradycja

Ułani w różowo-malinowych otokach pojawiający się od kilkunastu lat na kieleckich ulicach, to Kielecki Ochotniczy Szwadron Kawalerii im. 13. Pułku Ułanów Wileńskich, który jest stowarzyszeniem, skupiającym w swoich szeregach harcerzy i instruktorów Związku Harcerstwa Polskiego, Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej, żołnierzy Wojska Polskiego oraz osoby cywilne zainteresowane wskrzeszaniem i kultywowaniem tradycji kawaleryjskich.

Jedną z fundamentalnych zasad funkcjonowania szwadronu jest przyjaźń i braterstwo, oparte na wieloletnich doświadczeniach harcerskich. Na pierwszy plan stawiana jest rodzina, praca zawodowa,

Biogramy

Abraham Roman (ur. 28.02.1891 r., zm. 26.08.1976 r.) oficer służby stałej kawalerii. W czasie I wojny światowej służył w armii austriackiej. Jeden z obrońców Lwowa w 1918 r., dowódca odcinka „Góra Straceń”. Następnie dowodził różnymi oddziałami w Małopolsce Wschodniej. W 1921 r. oficer do zleceń szefa Sztabu Generalnego. Absolwent I kursu doszkalania Wyższej Szkoły Wojennej (1921–1922). Zweryfikowany w stopniu podpułkownika SG (starszeństwo z 1 czerwca 1919 r., lok. 62).

(CAW)

W latach 1922–1928 wykładowca i kierownik Katedry Taktyki Ogólnej w Wyższej Szkole Wojennej. W latach 1928–1929 dowódca 26. pułku ułanów wielkopolskich. W 1928 r. awansowany do stopnia pułkownika dyplomowanego (starszeństwo z 1 stycznia 1928 r.,

Skorowidz osób i koni

A

Abraham Roman 163, 232, 349, 429,
430

Aleksandrowicz Antoni 31

Aleksandrowicz S. 31, 67

Alexandrowicz Stanisław 56, 418, 430

Andersen Hans Christian 369

Anders Władysław 86, 163

Antoniewicz Michał 273

Asmus Dietwart 335

B

Baran Jakub 406

Baran Marek 406

Barucha Dariusz 406

Batorowicz Tadeusz 127, 420

Belina-Prązmowski Władysław 324, 438

Berling Zygmunt 73

Binder Norbert 420

Bociański Ludwik 297, 431

Bogoria-Zakrzewski Adam 324, 326,
331, 432

Bohdanowicz Andrzej 417

Bohdanowicz Helena 417

Bohdanowicz Michał 205, 207, 417

Bona Sforza 224, 225

Borowska Izabela 120, 121, 205, 417,
418, 419, 420

Borowski Michał 120, 121, 418, 419, 432

Bortnowski Władysław 330, 347, 433

Brol-Przybyło Anetta 22, 402

Brzeziński Grzegorz 402

Brzozowski Mieczysław 165, 166

Budionny Siemion Michajłowicz 249,
268

Bugajski J. 312

Buk Tadeusz 417

Burczyn Tadeusz 414, 415, 426

C

Cecylia, szarytka, *zob.* Terbert Maria

Chazbijewicz Selim 421

Chmiel, *zob.* Chmielewski Czesław

Chmielewski Czesław 14, 57, 75, 79, 80,
86, 115, 206, 207, 434

Cholewiński Tadeusz 21, 57–59, 81–85,
114, 184, 279, 435

Chomicz Stefan 12, 42, 44, 435

Cieplak Ignacy 59, 99, 310, 315, 320,
373, 436

- Cieplewicz Mieczysław 20
- Cieśliński Herman Waclaw 184, 198, 436
- Clar-Sobieska Helena 393
- Cydzik Brygida, żona 16, 22, 48, 49, 231, 286, 301, 360
- Cydzik-Brzezińska Janina, córka 19, 22, 352, 378, 381, 399, 400, 405
- Cydzik Dominik, ojciec 40, 41, 353, 354, 357
- Cydzik (Hryszkiewicz) Elżbieta, córka 19, 352, 374, 377, 385, 390
- Cydzik Henryk, brat 353, 355, 356
- Cydzik Konstancja, matka 10, 40, 41, 353, 357
- Cydzik Piotr, brat 353, 355, 356
- Cydzik Wanda, siostra 354, 355
- Cydzik Władysław 386
- Cydzik (Miśkiewicz) Zofia, córka 16, 86, 302, 352, 365, 372, 377, 380, 381, 397, 400
- Cydzik Zofia Danuta 386
- Czuczelowicz Stanisław 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 437
- Czuczycło, *zob.* Czuczelowicz Stanisław
- D**
- Dauksza Michał 108, 278
- Dąb-Biernacki Stefan 154, 233, 235, 437
- Dąbrowski Jerzy 31
- Dąbrowski Władysław 31
- Dembowski Kazimierz 105
- Dowbor-Muśnicki Józef 70, 76, 111, 432, 449
- Dreszer Rudolf 29, 163, 364
- Drożyńska Danuta 365, 366
- Drożyńska Pelagia 364, 365, 366
- Drucki-Lubecki Konstanty 31
- E**
- Emich Bolesław 9
- Ertman Zygmunt 9, 337, 338, 438
- Ewigkeit, krawiec 34
- Fabrycy Kazimierz 40, 235, 246, 247
- Fedorowicz Adolf 41, 300
- Filipowicz Jan 220
- G**
- Gaj Dimitriewicz Gaj 249
- Gilewski R. 242
- Gliński Artur 406
- Gliński Jerzy 247
- Gładyszów 414
- Głowacki Waldemar 406, 407
- Gnatowski Kazimierz 82, 83
- Godlewski Waclaw 9, 338
- Goldberg, krawiec 34
- Górski Karol 374
- Grabowski S. 9, 335
- Graf, *zob.* Plater-Zyberk Stanisław
- Grosicka Katarzyna 406
- Grottger Artur 169, 170, 171, 173, 174
- Grubowski J. 242

- Gruenewald, ltn. 337
- Grzmot-Skotnicki Stanisław 163, 233,
261, 267, 268, 269, 271, 322, 324–
326, 328, 330, 331, 333–337, 339,
342–345, 347–349, 438, 439
- Guca Robert 411, 413
- Gugała Maciej 406, 407
- Gurwicz, ułan 21, 179, 180, 181, 182
- ## H
- Hiszpański Stanisław, mistrz szewski 34
- Hitler Adolf 326, 328, 329, 331
- Hofman Władysław 136
- Hózman-Sulkiewicz Witold-Weli 206,
439
- ## I
- Irena, partnerka na balu 221, 222
- Iwan Groźny, *zob.* Przewłocki Marian
- ## J
- Jackiewicz Mieczysław 106
- Jadwiga, królowa Polski 173
- Jagiello Zdzisław 315
- Jarubas Adam 410, 424
- Jarząbkiewicz Marian 98, 99, 315, 440
- Jastrzębiec, por. 83
- Jastrzębski Jerzy 347, 348
- Jaszewscy 354, 357
- Jaszewska Józefa 353, 355
- Jaszewski Józef 353
- Jedigar Veli bek 204
- Jeljaszewicz Aleksander 206, 207, 209, 440
- Joselewicz Berek 115
- ## K
- Kamiński Jarosław 424
- Karassek F.W. 143
- Karbownik Jerzy 418
- Karcz Jan 240
- Karton, krawiec 34
- Kasprzycki Tadeusz 235
- Kiedacz Zbigniew 315
- Kiepora Jan 277, 278
- Kiersnowski Bohdan 78, 289
- Kiersnowski Bohdan, ppor. 78, 79, 440
- Kiliński Jan 173
- Klimkowski Jerzy, ppor. 42
- Kluge Günther von 341
- Kneipp, dr 59
- Kolanowski Bogusław 373, 401
- konie
- Bystra 378
- Diabeł 132, 137
- Tur 128, 134–137, 275, 277
- Walencja 7, 33
- Witebsk 134
- Kon L. 130
- Konopka Lech 417
- Konstankiewicz Andrzej 254, 260
- Konstanty, księżę 155
- Kopczewski Marian 256

Koreś D. 246
 Koryccy 53
 Korytkowski Włodzimierz 248
 Koszalin 357
 Kościański Z. 9
 Kowalska Beata 406
 Kowalski Mariusz 406, 411, 416, 419,
 428
 Kowalski Michał 406, 416
 Kowalski Robert 411, 412
 Kozłowski Eugeniusz 253, 254, 260
 Kramar S. 73
 Królikiewicz Adam 273
 Król Maciej 406
 Król Wiktor 406
 Kubin J. 242
 Kukawski Lesław 28, 31, 59, 70, 251,
 254, 274, 418
 Kulczycka Janina 105
 Kundera Władysław 426
 Kuropieska Józef 187, 270
 Kutrzeba Tadeusz 347, 441
 Kwiatkowski Józef 424

L

Lange Józef 134, 442
 Lasota, rymarz 36
 Lipnik, wachm. 115
 Lubawski Wojciech 410, 424
 Ludkowski Artur 424

Ł

Ładoś Jan 338

M

Machalski Tadeusz 245, 248
 Maciej, współwł. rest. Ziemiańska 108,
 276
 Mackiewicz Michał 424
 Majchrowski Stefan 315
 Majewski Tadeusz 331, 333, 334, 337,
 344, 442
 Malecki Feliks 52
 Malecki Stanisław 9, 335, 336, 338, 443
 Malec Mariusz 411, 412
 Małcużyński Witold 390
 Maria, pracownica stołówki 370
 Markowski Jan 13, 110, 115, 122, 207,
 283, 426
 Markowski Kazimierz 110, 122, 207, 426
 Marysia, służąca 320, 364, 366
 Mastalerz Kazimierz 9, 333, 334, 335,
 336, 337, 338, 443
 Mauthey Max 337
 Max Kazimierz 325, 327, 349, 444
 Mazur Iwona 406
 Mazur Robert 406, 407, 419, 428
 Michalski S. 242
 Michalski Zbigniew 373, 374, 383
 Mikulicz-Radecka Elżbieta 223–225
 Mikulicz-Radecki Marian 224, 227
 Mikulski Zygmunt 222

- Milewski Witold 414, 426
 Miłkowski Zygmunt 247
 Miśkiewicz A. 209
 Miśkiewicz January 383, 388, 397, 398
 Mitkiewicz Leon 9, 126
 Mlicki Tadeusz 338
 Mossor Stefan 247
 Moszumański Zbigniew 256
 Mościcki Ignacy 40
- N**
- Napoleon 167, 203
 Nawrocki Kazimierz 77–79, 117, 127, 165, 276, 280, 445
 Niedziński, mistrz szewski 34
 Norwid-Neugebauer Mieczysław 235
 Nowosielska 369
- O**
- Odziemkowski Janusz 62
 Olstowski P. 246
 Onufry, kucharz kasynowy 13. puł 61, 63, 81, 93, 94, 295
 Orlicz-Dreszer Gustaw 40, 232, 246
 Oskierko Olgierd, por. 31
- P**
- Page, lt. 337
 Pająk Adam 406, 407
 Pająk Czesław 406
 Pająk Maciej 407
 Pająk Michał 406, 407
 Pałka-Koruba Bożentyna 410, 424
 Parafianowicz Eugeniusz 170, 172, 173, 184
 Paszkiel Stanisław 406
 Pela, *zob.* Drożyńska Pelagia
 Piłsudska Aleksandra 76
 Piłsudski Józef 40, 52, 56, 98, 207, 208, 228, 235, 246, 247, 250, 268, 357
 Piotrowicz Agnieszka 411, 413
 Piskor Tadeusz 232, 235, 270, 271, 446
 Pitula Erwin 406
 Plater Elżbieta, *zob.* Mikulicz-Radecka Elżbieta
 Plater-Zyberk Stanisław 94–97, 447
 Podhorski Zygmunt 29, 44, 163, 242, 300, 447
 Pogorzelski Witold 256
 Polley Brygida, *zob.* Cydzik Brygida
 Polley Czesław, ps. Czech-Młot 357, 360, 361, 363
 Polley Walter, teść 16, 357, 359, 362
 Polley Zofia, teściowa 16, 357, 358, 359
 Poniatowski Józef 173
 Porwit Marian 321
 Potrzebowski Marek 127
 Pożerski Olgierd 258
 Pragłowski Aleksander 245, 246, 247
 Prawdzic-Szamota Andrzej 121, 418
 Prosiński Mikołaj 31
 Prosiński Włodzimierz 57, 58, 98, 116, 223, 227, 228, 276, 278–281, 448

- Prozorow Michail 52
 Próchnicki S. 73
 Przewłocki Marian 14, 73, 76, 86, 152–187, 220, 233, 234, 260–262, 299, 449, 455
 Przybyło Łukasz 22, 402
 Pytoń Grzegorz 406
- R**
- Rapacki Adam 374
 Rękosiewicz Eugeniusz 327, 450
 Roesław, rymarz 36
 Rosada, wachm. 112, 114
 Rozdżestwieński Paweł 255
 Rómmel Juliusz 235
 Rómmel Karol 273
 Rudnicki Klemens 245
 Rudnicki, wł. kawiarni 106
 Ruszczyc Ferdynand 418
 Rybka Ryszard 263, 266
 Ryzan Kazimierz 417
 Rzepniewski Andrzej 250
 Rzóska Kazimierz 267
- S**
- Salmonowicz A. 242
 Salwa Gabriel 406, 407
 Salwa Mieczysław 406
 Sapa Agnieszka 411
 Sawlewicz Robert 117
 Sawlewicz Stanisław 110, 116, 117
 Schaitter Jan 152
 Schweizer Ludwik 220
 Senator, krawiec 34
 Sikorski Władysław 235, 458
 Simuntis Antoni 354
 Skotnicki, *zob.* Grzmot-Skotnicki Stanisław
 Skowrońska Karola 421
 Skrzydlewski Jerzy 14, 58, 65, 71, 86, 87, 174, 310, 450
 Skuratowicz Piotr 253
 Skuratow Maluta 172
 Skwarczyńska 297
 Skwarczyński Stanisław 297, 451
 Sławoj-Składkowski Felicjan 235
 Smajkiewicz Ibrahim 207
 Sobczyk Marian 414, 426
 Stachiewicz Waław 127
 Stanek Karin 396
 Staniszewski Jerzy 331
 Stankiewicz Romulad 31
 Stankiewicz Waław 91, 93, 452
 Stawecki Piotr 250
 Stepan Kamil 253, 260, 266
 Stetkiewicz Oskar 64
 Strycharczyk Stanisław 406
 Sulkiewicz, *zob.* Hózman-Sulkiewicz Witold-Weli
 Sulek Bartłomiej 411, 412
 Supiński Witold 257
 Suppe Franz, von 42
 Szachuniewicz Jerzy 421

- Szczawiński S. 242
 Szczawiński Władysław 105
 Szczypa Stanisław 315
 Szeligowski Bogdan 278, 280, 283, 452
 Szendzielarz Zygmunt, ps. Łupaszka 372
 Szosland Kazimierz 273
 Szpotański Z. 242
 Szrek Michał 414, 415, 426
 Sztrall Bolesław 106
 Sztrall Jan 106
 Sztrall Kazimierz 106
 Szymkiewicz Bronisław „Wujo” 61, 68,
 87, 89,–95, 101, 282, 289, 453
 Szystowski Franciszek 335
- Ś
- Ślusarczyk Sylwester 406, 407
 Śmigły-Rydz Edward 29, 235, 431, 441,
 446
 Świeściak Eugeniusz 338
- T
- Tarczyński Jan 335
 Tarnowski Jan 206, 453
 Taube Józef 247
 Terbert Anna 357
 Terbert Jan 357, 362
 Terbert Maria 362
 Tetmajer Tadeusz 81, 82, 454
 Toczek Michał 273
 Tryliński Władysław 426
- Tumiłowicz Piotr 406
 Tym Juliusz S. 28, 59, 70, 127, 139, 146,
 190, 212, 213, 232, 241, 246, 247,
 250, 258, 260, 265, 324, 331, 339
 Tyszkiewicz Jan 116
- U
- Unrug Antoni 338
- W
- Wania Edward 441
 Wesołowski Andrzej 253, 260
 Wieniawa-Długoszowski Bolesław 40,
 42, 44, 47, 233, 246, 454
 Wiktorrek Karol 406, 407
 Wilkomirska Wanda 390
 Winter Robert, de 315
 Wittwer Adam 267
 Władysław Jagiełło 173, 175
 Wójcik Teodor 28, 59, 70
 Wujo, *zob.* Szymkiewicz Bronisław
- Z
- Zahorski Adam 31
 Zahorski Sergiusz 163
 Zając Józef 257
 Zakrzewski Adam 432
 Zalewski Tomasz 406, 407
 Zaremba Stanisław 48, 455
 Zaręba, *zob.* Zaremba Stanisław
 Zarzycki Piotr 266

Zięba Leon 416

Znojek Michał 406

Zubicki Kazimierz 15, 16, 169, 276, 280,
456

Zwaryczuk Iwan (Jan) 315

Zygmunt August 9, 203

Ż

Żeliszawski Kazimierz 80, 114, 127, 316,

456

Żychoń Jan 327, 457

Skorowidz nazw geograficznych

A

Aj, rz. 102
Amsterdam 273
Antokol (dz. Wilna) 82, 234, 274, 424
Austria 326
Azerbejdżan 204

B

Baćkowice 428
Baranowicze 267
Barycz 211
Bawaria 328
Belmont, maj. 223, 224, 225, 228
Beniaminów 437
Berezyna, rz. 167
Berlin 273, 328
Bezdany 419
Białystok 204
Biedrusko 211
Bliżyn 411
Błędów 211
Błonie 366
Bojanów 211
Borków k. Kielc 427
Brasław 215, 219

Braunschweig 18, 22, 349
Brda, rz. 334, 337, 338, 342
Brighton 52
Brompton, cm. 448
Brunszwik, *zob.* Braunschweig
Brusy 331
Brześć n. Bugiem 211
Bukareszt 454
Bukówka, dz. Kielc 408
Bydgoszcz 11, 19, 59, 99, 323, 324, 325,
327, 341, 347, 386, 413, 417, 458
Byliny Stare 18, 369
Bytów 331, 341
Bzura, rz. 269, 347, 348, 430, 439

C

Cetniewo 211
Chełmno nad Wisłą 324, 341, 357, 360
Chełmża 18, 19, 357, 358, 360, 369, 379,
380, 386, 389
Chęciny 427
Chojnice 330, 331, 333, 334, 336–342
Chorzów 10
Ciechocińskie, Jezioro 335
Czechosłowacja 326

- Czelabińsk 102
- Czersk 9, 256, 329, 330, 331, 334, 335,
338, 340–345, 347, 439
- Czerwony Bór 211
- Częstochowa-Błachownia 413
- Człuchów 331
- D**
- Dobiegiew 18, 270, 346, 349, 365, 367,
373, 374, 388
- Drywiaty, jez. 219, 224
- Dubinka, rz. 122
- Dunajec, rz. 428
- Dyneburg 54
- E**
- Egipt 52
- Elbląg 19, 355, 357, 358, 360, 372–374,
376–379, 383, 390, 391, 393, 394,
396, 397, 401
- Estonia 95, 296
- Europa 34, 52, 273
- F**
- Fordon 341, 342
- Francja 432, 438, 458
- G**
- Garwolin 324, 441
- Gdańsk 204, 329, 330, 331, 341, 380,
381, 386, 387, 390, 433, 451, 458
- Gdynia 353, 355
- Głędowo 331
- Gładyszów 412
- Gorlice 414
- Grajewo 31, 274
- Grochowiska 411
- Grudziądz 7, 11, 16–18, 27, 28, 39, 40,
44, 47, 59, 70, 130, 136, 230, 231,
268, 273, 275, 300, 319, 324, 341,
353, 357, 358, 360, 421, 456
- Grupa 211
- H**
- Huculszczyzna 141
- I**
- Innsbruck 372
- Inowrocław 380
- J**
- Jabłonna 211
- Janów 66, 291
- Jantar 395
- Jasienica 249
- Jaworznia k. Kielc 406
- Jeziorki 336
- Juncewicze 121, 419
- K**
- Kadzielnia, wzg. 427
- Kampinoska, Puszcza 16, 349

- Katyń 452
 Kaukaz 204
 Kielce 324, 408–413, 416, 418, 421–424, 426–428
 Kijów 448
 Kobylniki 54
 Kock 374
 Kołobrzeg 363, 382, 399
 Komarów k. Zamościa 410
 Konary 411
 Koronowo 342
 Kościerzyna 330, 331, 341
 Koziany 224
 Kraków 251, 407, 413, 427, 428
 Kraśnik 239
 Kresy Wschodnie 51, 118, 214, 232, 256
 Krojanty 22, 100, 333, 335–339, 443, 444
 Kruszką 336
 Krzątka 211
 Krzywicze 261
 Kuba 455
 Kudowa Zdrój 395, 403
- L**
 Leśna 211
 Lichnowy 334
 Lichtenhagen, *zob.* Głędowo
 Lida 141, 237, 304
 Litwa 52, 141, 203, 296, 389, 408, 421, 423, 424, 427, 431, 437, 442, 449
 Litwa Środkowa 434, 443, 449, 453, 456
- Londyn 9, 29, 126, 241, 257, 273, 335, 413, 418, 448
 Lubnia 331
 Lwów 211, 429
- Ł**
 Łańcut 239
 Łęczycza 16
 Łotwa 95, 296
- M**
 Maciejowice 209
 Malbork 370, 381, 395
 Małogoszcz 411
 Małopolska Wschodnia 429
 Mars, planeta 413
 Marysin 348
 Medyka 420
 Michałów 427
 Mińsk 54
 Modlin 211, 255
 Mokra 100
 Mołodeczno 54
 Monte Cassino 458
 Moskwa 355
- N**
 Narocz, jez. 54
 Nicea 273
 Niemcy 326, 328, 330, 341
 Niemen, rz. 261

- Nowa Cerkiew 334, 335, 337
- Nowa Wilejka 12, 13, 29, 32, 52–55, 65, 66,
81, 96, 101, 105, 109, 119, 120, 127,
128, 131, 132, 135, 159, 160, 180, 188,
191, 192, 207, 229, 233, 238, 282–
284, 300, 301, 311, 313, 314, 319, 320,
412, 419, 421–427
- Nowe Jankowice 18, 369, 399
- Nowe Świąciany 122, 211
- Nowe Troki, *zob.* Troki
- Nowogródek 261
- Nowy Jork 273, 455
- O**
- Ociesęki 411
- Opole 413
- Opsa 152, 157, 215, 218, 219, 222
- Ossa k. Odrzywołu 411
- Ostrów Mazowiecka 10, 27, 353
- P**
- Palestyna 52
- Paryż 273
- Pieniny, g. 428
- Płock 163
- Podbrodzie 123, 139, 155, 182, 192, 194,
195, 199, 211
- Pohulanka, dz. Wilna 105, 107
- Pohulanka, poligon 122, 123, 160, 182,
211, 309
- Polska 20, 29, 51, 52, 102, 118, 123, 127,
137, 169, 173, 204, 211, 212, 214,
215, 228, 232, 245, 253, 256, 260,
266, 274, 312, 329, 341, 369, 380,
387, 388, 394, 397, 411, 414, 422,
428, 430, 432, 434, 438, 439, 442,
446, 448, 450, 452, 453, 455, 458
- Polski Konopat 354, 369, 378, 399
- Pomorze 117, 319, 326, 330, 335, 341,
344, 372
- Postawy 54, 139, 155
- Poświęzka, przedm. Wilna 31, 274, 275,
276, 277
- Powązki, cm. 363
- Powursk 211
- Poznań 36, 59, 232, 268, 366, 378, 380,
394, 413, 442
- Poznańskie 117, 330
- Prusy Wschodnie 330, 341
- Pruszków 256, 266, 335, 365
- Przemysł 420
- R**
- Racki Bór 219
- Raławki 334
- Radom 211
- Raducz 211
- Rawa Mazowiecka 18
- Rembertów 211, 253, 255, 310, 314, 315, 317
- Rogowy Słup 411
- Rokitnica (ob. dz. Zabrze) 387
- Rosja 76, 95, 102, 143, 226, 432, 454

Rossa, cm. 53, 353, 357, 424

Rumunia 431

Rytel 333, 334, 336, 337

II Rzeczypospolita, *zob.* Polska

Rzesza, *zob.* Niemcy

Rzym 455

S

Samosierra 173

Sandomierz 427

Saumur 268, 438

Schlochau, *zob.* Człuchów

Sitno 335

Skarżysko-Kamienna 418

Słupsk 19, 20, 357, 358, 359, 363, 372,
381, 383, 396, 400, 402

Sobienie-Jeziory 100

Sochaczew 413

Sopot 376

Sorka, rz. 211

Stablewice 18, 352, 368–370, 375, 380

Stany Zjednoczone Ameryki 455

Starobielsk 355, 453

Starogard Gdański 86, 324, 329–331

Sternowo 334, 335, 336, 337

Szczecin 374, 382

Ś

Śląsk 330, 387, 434

Śpiewnik, jez. 335

Środkowy Wschód 449

Świecie 18, 341, 378

Świekatowo 342

Święta Katarzyna 427

Święty Krzyż (Łysa Góra), g. 427

T

Tarnowskie Góry 80

Tatry, g. 427

Tczew 330, 331, 341, 342, 353, 357

Tokaj 411

Tokarnia 404

Tomaszów Lubelski 435

Topolno 456

Toporzysko 413

Toronto 126

Toruń 10, 211, 232, 327, 344, 374, 433

Troki 230, 234

Tuchola 328, 330, 331, 444

Tucholskie, Bory 16

Tułowice 348, 439

Turcja 52

U

Ufa 102

Ujazd 427

Unisław 368, 375

W

Warszawa 16, 18, 31, 32, 34, 36, 44, 51,
54, 59, 62, 71, 73, 99, 124, 127, 130,
133, 136, 143, 146, 176, 193, 201,

- 204, 209, 212, 219, 241, 246, 250,
253–255, 258, 260, 263, 266, 274,
297, 303, 309, 310, 312, 314, 316,
317, 319, 320, 325, 335, 349, 358,
364, 366, 367, 369, 371, 373–375,
384–386, 420, 430, 444, 455
- Wartkowice 16
- Wejherowo 322
- Węgry 411, 432
- Wichrze 18
- Wieliczka 428
- Wielka Brytania 52, 431, 432, 438, 442,
446, 448, 449, 452, 458
- Wielkie Księstwo Litewskie 203
- Wilanów 357, 363, 366, 367
- Wilejka, rz. 54, 96, 132, 151, 217
- Wileńszczyzna 52, 88, 117, 121, 139,
168, 204, 232, 389, 433, 419, 424
- Wilnia, rzeka 123, 167
- Wilno 9, 10, 12, 26, 29, 31, 49–54, 59, 68,
73, 75, 82, 92, 97, 105, 106, 137, 139,
148, 149, 154, 156, 163, 183, 207,
208, 216, 230, 233, 234, 236, 243,
274, 286, 291, 296, 297, 301, 302,
311, 353–356, 364, 366, 371, 373,
375, 418, 419, 421, 423, 424, 437
- Wisła 100, 341, 348, 366
- Wisła, rz. 427
- Wiślany, Zalew 373
- Witkowice 269, 348
- Woldenberg, *zob.* Dobięgniew
- Wołga 102
- Wołyń 329
- Wsielub 261, 262
- Wykus, wzg. 411
- Z**
- Zamkowa, Góra (w Wilnie) 236
- Zaolzie 434
- Zarzeczce 191
- Zbrosławice 413
- Zęgrze 211
- Złatoust 102
- Zwierzyniec, dzielnica Wilna 52
- Ż**
- Żejmiana, rz. 184, 211
- Żurawica 255